

مؤلفه‌های الگوی توسعه پایدار محله‌ای از منظر سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

چکیده

تأکید بر برنامه‌ریزی‌های کلان که از سوی کارشناسان با رویکرد عمرانی و اقتصادی صورت می‌گرفت، موجب غفلت از مسائل اجتماعی و فرهنگی در برنامه‌ریزی‌ها شد. شکست این برنامه‌ریزی‌ها و پیامدهای آن باعث رواج مفهوم توسعه پایدار محله‌ای گردید. این برنامه‌ریزی در چارچوب توسعه پایدار شهری، محله‌ها را سلول‌های شهری دانسته، آن‌ها را واحد برنامه‌ریزی قرار داده و در جهت اهداف اجتماعی، از ظرفیت‌های موجود در محله بهره می‌برد. با توجه به خلأ وجود شاخص‌های بومی توسعه پایدار محله‌ای بر اساس الگوی اقتصاد مقاومتی، مسأله اصلی این مقاله تبیین مؤلفه‌های الگوی توسعه پایدار محله‌ای در چارچوب سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی است. در این راستا مقاله حاضر رویکردهای هفت‌گانه ناظر بر سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را که شامل رویکردهای جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرایی می‌باشد را به عنوان روح کلی حاکم بر این سیاست‌ها در نظر گرفته که حاکم بر کلیه بندهای این سیاست‌ها می‌باشد و می‌توان گفت نقطه تمایز الگوی مقاومتی از سایر الگوهای متعارف توسعه اقتصادی است. در این راستا این مقاله با روش ریشه‌شناسی و معناشناسی، مؤلفه‌های مفهومی ناظر به هر یک از رویکردهای هفت‌گانه سیاست‌های کلی را استخراج نموده و در نهایت با ضرب مفهومی رویکردهای سیاست‌های کلی در مؤلفه‌های توسعه پایدار محله‌ای، ماتریسی از نگاه به مؤلفه‌های توسعه پایدار محله‌ای با رویکرد مقاومتی با روش نظرسنجی نخبگان از گروه کانونی استخراج نموده است. یافته‌های اصلی مقاله حاکی از این امر است که: مؤلفه‌های الگوی توسعه پایدار محله‌ای باید با توجه به معیارهای انسانی، خدماتی، کالبدی، اجتماعی و فرهنگی، محیط زیستی، ارتباطات و حمل و نقل و نیز مؤلفه‌های رویکردهای سیاست‌های کلی تدوین و اجرا شوند.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، توسعه پایدار، محله، توسعه انسانی،

طبقه بندی JEL: H71- O1-O2-Q01-Q5-Q4-Q2

The components of the Local sustainable development in terms of the general policies of the resistance economy

The emphasis on macro planning that was carried out by experts with an economic and economic approach led to neglect of social and cultural issues in planning. The failure of these plans and its implications has led to the spread of the concept of sustainable development of the localities. In the context of sustainable urban development, this program considers neighborhoods to be urban cells, they plan them as units and, for social purposes, use existing capacities in the neighborhood. Regarding the vacuum, there are indices of indigenous sustainable development based on the resistance model, the main issue of this paper is to explain the components of the sustainable development model of the neighborhood in the framework of the general policies of resistance economy. In this regard, the present paper addresses the seven-year approaches to the general policies of the resistance economy, which include jihadist approaches, flexible, opportunistic, productive, endogenous, progressive, and extroverted as the general spirit governing these policies. Considering all the elements of these policies, it can be said that the distinction between resistance patterns and other conventional economic development patterns is possible. In this regard, this paper derives conceptual and semantic components of each of the seven approaches of general policies, and ultimately, by conceptual multiplication of the general policy approaches in the components of sustainable neighborhood development, the matrix of the look. The components of sustainable development of the neighborhood have been derived using a holistic approach and elite opinion polls. The main findings of the paper indicate that: components of the sustainable development model of the neighborhood should be based on human, service, physical, social and cultural, environmental, communication and transportation criteria as well as the components of general policy approaches. Compiled and implemented.

Keywords: Resistance Economics, Sustainable Development, Neighborhood, Human Development,

JEL Classification: H71- O1-O2-Q01-Q5-Q4-Q2

۱- مقدمه و بیان مسئله

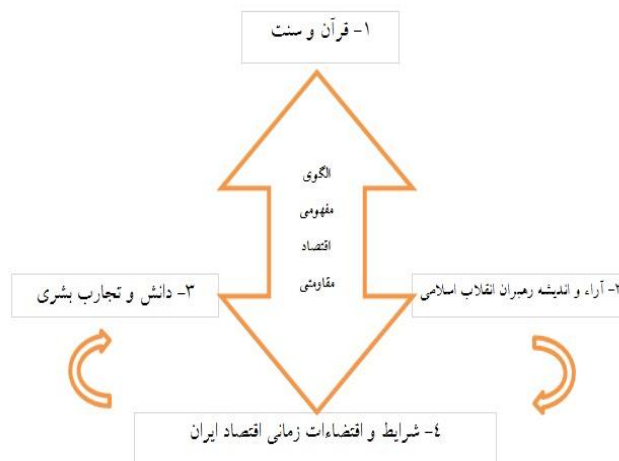
انقلاب اسلامی ایران که داعیه‌دار آرمان‌های اقتصادی دین مبین اسلام است، در برهه کنونی با جنگ اقتصادی و تحریم از سوی دشمن مواجه شده و در مقابل، رهبری انقلاب نظریه اقتصاد مقاومتی را به‌عنوان تاکتیک کوتاه‌مدت و راهبرد بلندمدت نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ارائه نمودند و مسیر ریل‌گذاری تحقق این نظام با ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی صورت گرفته اما بر اساس بند ۲۱ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، ضرورت گفتمان‌سازی و تبیین علمی ابعاد این نظریه به‌عنوان ضرورت اساسی مطرح است، زیرا مقدمه اقدام و عمل در زمینه اقتصاد مقاومتی، تبیین علمی ابعاد این نظریه در میان جامعه علمی و نخبگان دانشگاهی و انتقال این دانش به سیاست‌مداران و مدیران اجرایی کشور، جهت پیاده‌سازی و اجرا می‌باشد. از این رو مسأله اصلی این مقاله، «تبیین مؤلفه‌های نظری و عملیاتی الگوی توسعه پایدار محله‌ای در چارچوب سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی» است.

در دویست سال گذشته جهان با یک انقلاب شهری مواجه شده است و طبق پیش‌بینی سازمان ملل متحد ۸۰ درصد رشد جمعیت دهه آینده در شهرها اتفاق خواهد افتاد. با این وجود فرصت‌ها، منابع و امکانات مورد نیاز برای توسعه و تامین نیازهای انسانی به طور مناسب در شهرها تامین نشده است. در هر حال با توجه به انقلاب شهری و مسائل ناشی از آن، گذارهای بسیاری را در جهان شاهدیم که در حیطه برنامه‌ریزی شهری می‌توان از گذار برنامه‌ریزی جامع و به تبع آن برنامه‌ریزی تفصیلی به برنامه‌ریزی راهبردی شهری و گذار از برنامه‌ریزی کل‌نگر به برنامه‌ریزی خردنگر و در قالب واحدها و سلول‌های شهری یعنی محله‌ها نام برد.

یکی از عوارض منفی الگوی برنامه‌ریزی جامع و تفصیلی، گرایش به کلیت‌گرایی است که تمایل به یکسان‌بینی و همسان‌سازی روش‌ها در راه حل‌ها دارد، در نتیجه از پاسخگویی به تفاوت‌ها و تنوع نیازها در شهر و اجتماعات مختلف غافل می‌ماند. در واکنش به این امر نظریه‌های جدید برنامه‌ریزی شهری با الهام از نظریه‌های جامعه‌شناختی به برنامه‌ریزی و طراحی در مقیاس‌های کوچک و موضوعات محسوس و انسانی در قلمروی اجتماعات محلی روی آورده است. برنامه‌ریزی راهبردی شهرها در مقیاس محله‌ای می‌تواند در دستیابی به برنامه‌ریزی نظام‌مند و پایدار از طریق درک فرصت‌ها و تهدیدها و امکانات و قوت‌ها و ضعف‌ها و... به دولت‌های محلی و شهرداری‌ها کمک شایسته‌ای بکند. در اجتماعات محلی زندگی واقعی و روزمره مردم، ارتباطات اجتماعی، فرهنگی در میان گروه‌های مختلف سنی در جریان است. این رویکرد در پی شناخت توانایی‌ها و ویژگی‌های محله‌ها و ناحیه‌های شهری است، روشن است که در این واکنش نیاز به مشارکت جدی مردم در برنامه‌ریزی‌های مبتنی بر هویت محله‌ای می‌باشد. در این نگرش، اهداف سطوح کلان مانند سطح بین‌المللی یا ملی به اهداف کوچک و خرد تبدیل می‌شوند و نتایج آثار آن‌ها در یک محدوده معین و مشخص مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد. با تغییر تمرکز به سطوح خرد و محلی، شناخت تغییرات حاصل ملموس‌تر شده و مدیریت آنها نیز امکان پذیرتر گردید.

اجتماع محلی مناسب‌ترین بستر و مقیاس برای برنامه‌ریزی پیشرفت محسوب می‌شود، چرا که: از نظر اجتماعی، در مقیاس اجتماع محلی، امکانات بیشتری برای آزادی عمل، انتخاب و برابری شهروندان وجود دارد؛ از نظر فرهنگی، در اجتماع محلی امکانات حفظ هویت فرهنگی و تأمین نیازهای عاطفی و روانی فراهم است؛ از نظر اقتصادی، در اجتماع محلی نقش مسلط عوامل اقتصادی و روابط پولی کاهش می‌یابد و ارزش‌های اخلاقی و مناسبات همیاری اهمیت بیشتری پیدا می‌کند و از نظر زیست محیطی، امکانات و علاقه به حفظ منابع و ارزش‌ها در اجتماع محلی بیشتر است (معمار، ۱۳۹۴، ص ۱۴۸-۱۵۰).

با این وصف بررسی مؤلفه‌های توسعه پایدار محله‌ای از منظر اقتصاد مقاومتی، بمنظور تحقق ضرورت‌ها و نیازهای کنونی پیشرفت اسلامی- ایرانی کشور، اولویت دارد. بررسی مؤلفه‌های توسعه پایدار محله‌ای در چارچوب اقتصاد مقاومتی مستلزم ارائه و معرفی چارچوب مفهومی الگوی اقتصاد مقاومتی است که نمودار ۱ به ارائه و معرفی این چارچوب می‌پردازد. در توضیح مدل مفهومی ارائه شده در نمودار ۱ مختصراً باید گفت: برای نیل به یک الگوی بومی و به عبارتی ایرانی- اسلامی از اقتصاد مقاومتی به چهار رکن نیاز است که عبارت‌اند از: ۱. قرآن و سنت (که سایر ارکان دارای رابطه طولی با این رکن هستند)؛ ۲. آراء و اندیشه رهبران انقلاب اسلامی، ۳. دانش و تجارب بشری و ۴. در نظر گرفتن شرایط و اقتضائات زمانی اقتصاد ایران (پیغامی و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۲۷). با توجه به موضوع، این مقاله به دنبال تبیین مؤلفه‌های الگوی توسعه پایدار محله‌ای از منظر سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، با در نظر گرفتن ارکان مذکور می‌باشد.

نمودار ۱: مدل و الگوی مفهومی اقتصاد مقاومتی

در این راستا در این مقاله ابتدا با بررسی رویکردهای حاکم بر سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با روش ریشه‌شناسی و معناشناسی و نیز با بهره‌گیری از دانش و تجارب بشری و نصوص دینی، مؤلفه‌های مفهومی ناظر به هر یک از رویکردهای هفت‌گانه‌ی سیاست‌های کلی، استخراج‌شده است. در قسمت بعد الگوی توسعه پایدار محله‌ای و مؤلفه‌های و معیارهای آن معرفی شده است و در نهایت با ضرب مفهومی رویکردهای سیاست‌های کلی در مؤلفه‌های محوری ناظر به هر یک مؤلفه‌های الگوی توسعه پایدار محله‌ای، مؤلفه‌های توسعه پایدار محله‌ای از منظر سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی مورد بررسی قرار گرفته است.

۲- پیشینه پژوهش

پس از طرح نظریه اقتصاد مقاومتی و همچنین ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی از سوی مقام معظم رهبری، پژوهش‌هایی جهت تبیین آن صورت گرفته است. همچنین پژوهش‌هایی در زمینه شاخصهای توسعه پایدار محله‌ای صورت گرفته است که مهمترین پژوهش‌های اخیر در این زمینه در قالب جدول زیر نشان داده شده است:

نویسندگان (سال پژوهش)	اهداف و یا سئوالات اصلی	روش استفاده شده	مهمترین یافته ها
(سیف، ۱۳۹۲)	تبیین اهداف کلان و موضوعی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	فراتحلیل، تحلیل محتوا	در میان اهداف موضوعی بیشترین تأکید بر فنریت اقتصادی است.
(سیفلو، ۱۳۹۳)	بررسی مفهوم «اقتصاد مقاومتی» از طریق تعیین جایگاه آن در پارادایم علم اقتصاد و سخنان مقام معظم رهبری	تحلیل گفتمان	با این فرضیه که اقتصاد مقاومتی یک راهبرد اقتصادی متناظر با مفهوم «تاب‌آوری اقتصادی» در ادبیات متعارف است، به این نتیجه رسیده که بر اساس بیانات رهبری، اقتصاد مقاومتی بهترین تفسیر را در قالب یک راهبرد اقتصادی فعال به خود می‌گیرد.
(تراب زاده، سجادیه، سمیعی-نسب، ۱۳۹۲)	مدل مفهومی سخنان مقام معظم رهبری پیرامون ابعاد، ویژگی‌ها و الزامات اقتصاد مقاومتی	روش تحلیل داده‌بنیاد	اقتصاد مقاومتی شامل زیرساختها، راهبردها، اهداف و مدیریت اقتصادی و اهرم‌های مقاوم بخش است.

الگوی مفهومی اقتصاد مقاومتی شامل مؤلفه های رشد اقتصادی، عدالت اقتصادی، ثبات و فنریت اقتصادی است.	تحلیلی-توصیفی	ارائه الگوی پیشنهادی برای اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران بر اساس مبانی علمی و بیانات رهبری	(سیف، ۱۳۹۱)
مدل مفهومی اقتصاد مقاومتی شامل: قرآن و سنت، دانش و تجارب بشری، آراء و اندیشه های رهبران انقلاب اسلامی و شرایط و اقتضائات زمانی اقتصاد ایران می باشد.	تحلیلی-توصیفی	بررسی مدل مفهومی و چارچوب استخراج نظریه قتصاد مقاومتی	پیغامی و همکاران (۱۳۹۴- ۱۳۹۵)،
. مدل نیازهای اجتماع محلی ویژگی های اجتماعی کالبدی محلات شهر اصفهان را روشن می کند و از آن می توان برای توسعه و برنامه ریزی دیگر شهرهای ایران نیز بهره گرفت.	پیمایش و عاملی	تحلیل جامعه شناختی نیازهای اجتماعی و کالبدی محلات شهر از دیدگاه توسعه پایدار محله ای (مطالعه محلات شهر اصفهان)	(معمار، ۱۳۹۰)
محله سیدرضی بهترین و محله مهرآباد بدترین وضعیت از نظر شاخصهای توسعه پایدار محله ای را دارند.	روش پرسشنامه و آماری	سنجش شاخص های توسعه پایدار محله ای در شهر مشهد با استفاده از	(شکوهی، حسینی، ۱۳۹۴)
محله کشاورزی از لحاظ توسعه پایدار در رتبه بالاتری نسبت به محلات دیگر منطقه ۱۳ قرار دارد و محله باغ زیار از پایداری کمتری بر خودار است.	تحلیلی-توصیفی	بررسی شاخص های توسعه پایدار محله ای منطقه ۱۳ اصفهان	(اذانی، مهری، ۱۳۹۲)
زمینه های برخورد میان گروه ها و ایجاد رقابت و اولویت دادن منافع گروهی به منافع کل محله، در حال شکل گیری است.	تحلیلی-مقایسه ای	تحلیل ساختار فضایی محله شهری بر مبنای توسعه ی پایدار اجتماع محور (مطالعه موردی محله دارآباد تهران)	(مجیدی خامنه، بتول، ۱۳۹۱)

این مقاله با توجه به پیشینه مذکور، با رویکردی متفاوت، رویکردها و بندهای سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی را مورد بررسی قرار داده است که به نوعی نوآوری اصلی این مقاله محسوب می شود. از این منظر که رویکردهای کلی سیاست های اقتصاد مقاومتی را به مثابه روح کلی حاکم بر آن دیده است و با استخراج مؤلفه های محوری ناظر به هر بند از سیاست ها و همچنین مؤلفه های مفهومی ناظر به هر یک از رویکردها و ضرب مفهومی این دو، ماتریسی از نگاه به مؤلفه های اقتصاد مقاومتی با توجه به رویکردهای مذکور، ترسیم نموده است و سپس در این منظومه، شاخص های توسعه پایدار محله ای با این چارچوب مورد احصاء قرار داده است. از این منظر می توان باید گفت علاوه بر اینکه می توان تمامی بندهای سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی با این نگاه مورد بررسی قرار داد و مؤلفه های مقاوم سازی اقتصادی را در عرصه های مختلف - که به نوعی نقطه تمایز سیاست های اقتصاد مقاومتی با سایر سیاست های اقتصادی متعارف است - استخراج نمود، الگویی نوآورانه نیز در عرصه ارائه شاخص های توسعه پایدار محله ای، ارائه می گردد که در واقع می تواند مبنایی برای تعمیم، تکمیل و یا حتی اصلاح الگوهای توسعه پایدار محله ای مبتنی بر الگو و مؤلفه های مقاومتی و مقاوم سازی اقتصادی باشد.

۳- ادبیات نظری

در این قسمت ابتدا به تعاریف و مفاهیم ناظر به رویکردهای سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی می پردازیم و سپس به مؤلفه ها و معیارهای توسعه پایدار محله ای به عنوان مسأله اصلی مقاله خواهیم پرداخت.

۳-۱. بررسی تعاریف و مفاهیم ناظر به رویکردهای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

تعریف بسته‌های سیاستی، مسیری برای ایجاد یک نگاه جامع و همه‌جانبه است تا راه‌حل‌های پیش‌بینی‌شده برای حل مشکلات نه‌تنها مشکل جدیدی را ایجاد نکند، بلکه حتی تقویت‌کننده سایر راه‌حل‌ها نیز باشد. همچنین این بسته‌های سیاستی اغلب دارای نگاه بلندمدت هستند و طوری طراحی شده‌اند تا در بلندمدت اهداف خاصی را پشتیبانی نمایند (سمیعی نسب، سلیمانی، ۱۳۹۳، ص ۳).

با توجه به هدف اصلی ما از مقاله حاضر - که تبیین مؤلفه‌های توسعه پایدار محله‌ای در چارچوب سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی است - با نگاهی به مقدمه و متن سیاست‌ها به مسئله ورود می‌کنیم. در مقدمه سیاست‌ها این‌چنین آمده است: «باهدف تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا ابلاغ می‌گردد». (برگرفته از متن سیاست‌های کلی ابلاغی اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲). در این قسمت مفهوم واژه «رویکرد» که در زبان انگلیسی معادل Approach است از منظر دائرةالمعارف‌های معتبر و قابل استناد مورد بررسی قرار گرفته و نتایج آن به شرح زیر است:

دیکشنری کمبریج: طریقه انجام دادن کاری یا موردتوجه قرار دادن چیزی (سایت دیکشنری کمبریج)

دیکشنری آکسفورد: مسیر یا هر راهی که ما را به مکانی رهنمون سازد (سایت دیکشنری آکسفورد)^۲

دیکشنری مریم وبستر: برداشتن گام‌های مقدماتی جهت نیل به هدفی مشخص (سایت دیکشنری مریم وبستر)^۳

به‌طورکلی، در بسته‌های سیاستی زمانی که صحبت از رویکردها به میان می‌آید، منظور روح کلی حاکم بر آن است (پیغامی، ۱۳۹۴، نشست علمی - تخصصی با موضوع اقتصاد مقاومتی).

باید اذعان داشت این مقدمه اندک، درواقع با بیان رویکردهایش، روح کلی حاکم بر سیاست‌ها را دنبال می‌نماید و به‌عبارت‌دیگر، تمام رویکردهای بیان‌شده، بر کل و بن‌بند سیاست‌ها حاکم خواهد بود. این مقدمه اندک درواقع شاید قسمت اصلی این سیاست‌ها است که دارای مبانی علمی نیز می‌باشد.

مقاله حاضر نیز بر هفت رویکرد حاکم بر سیاست‌های کلی متمرکز است. درواقع این مطالعه تطبیق رویکردهای هفت‌گانه با ادبیات، گفتمان و تفسیر رایج از این مفاهیم را مدنظر دارد. همانطور که بیان شد رویکردهای بیان شده باید بر تمامی مؤلفه‌ها حاکم باشد، بدین معنا که در منظومه اقتصاد مقاومتی و برای مثال در مورد کارآفرینی، هر نوع کارآفرینی مدنظر نیست، بلکه آن نوع از کارآفرینی مدنظر است که با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا باشد و الا تفاوتی با کارآفرینی به معنای آنچه در علوم رایج و متعارف و حتی بومی مطرح می‌شود، نخواهد داشت و اینجاست که تفاوت اقتصاد مقاومتی و مؤلفه‌های آن، از اقتصاد به معنای عام آن جدا و متمایز می‌گردد. لذا ما در ادامه رویکردهای هفت‌گانه بیان‌شده در متن سیاست کلی را از نگاه علوم رایج مورد واکاوی قرار داده و سپس با ارائه تعریف و مؤلفه‌های توسعه پایدار محله‌ای به تطبیق آن‌ها با یکدیگر و ارائه ماتریس تکمیلی در آن مورد به‌عنوان نتیجه و ثمره پژوهش، خواهیم پرداخت. شایان‌ذکر است رویکردهای بررسی‌شده در گستره علم متعارف اقتصاد بررسی‌شده‌اند و البته در مورد رویکرد جهادی به لحاظ این‌که این مفهوم و رویکرد در منظومه علوم و معارف اسلامی دارای جایگاه رفیعی است؛ لذا سعی شده است، مؤلفه‌ها و ابعاد این رویکرد از منظر منابع دینی مدنظر قرار گیرد.

جدول شماره ۱ ماتریس مفهومی ضرب رویکردهای حاکم بر سیاست‌های کلی و مؤلفه‌های هر بند از سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی است:

^۱<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/approach>

^۲<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/approach>

^۳<http://www.merriam-webster.com/dictionary/approach>

جدول ۱: ماتریس مفهومی رویکردهای حاکم بر سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی در مطالعه حاضر (مدل نگاه به مفاهیم با عینک اقتصاد مقاومتی)

مؤلفه رویکرد	توسعه کارآفرینی ^(۱)	اقتصاد دانش بنیان ^(۲)	رشد بهره‌وری، توانمندسازی نیروی کار و استفاده از مزیت‌های جغرافیایی مناطق ^(۳)	استفاده از ظرفیت هدفمندسازی پارانه‌ها ^(۴)	سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف ^(۵)	تولید داخلی کالاهای اساسی ^(۶)	تامین امنیت غذا و دارو ^(۷)	مدیریت و اصلاح الگوی مصرف ^(۸)	اصلاح و تقویت نظام مالی ^(۹)	حمایت از صادرات کالاها و خدمات ^(۱۰)	توسعه مناطق آزاد و ویژه تجاری ^(۱۱)	استفاده از ظرفیت‌های دیپلماسی اقتصادی ^(۱۲)
	منعطف ^۴ مولدیت پیشرو برونگرا درونزا فرصت ساز جهادی	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
مجموع	کارآفرینی مقاومتی	اقتصاد دانش بنیان مقاومتی	بهره‌وری، مزیت و نیروی کار مقاومتی	نظام پارانه‌ای مقاومتی	زنجیره مقاومتی	تولید داخلی مقاومتی	امنیت مقاومتی غذایی	اصلاح ماثومتی الگوی مصرف	اصلاح مقاومتی نظام مالی	حمایت مقاومتی از صادرات	توسعه مقاومتی مناطق آزاد	دیپلماسی اقتصادی مقاومتی
مؤلفه رویکرد	مقابله با ضربه‌پذیری درآمدهای گاز و نفت ^(۱۳)	گسترش ذخایر راهبردی و استفاده از ظرفیت میادین مشترک نفتی ^(۱۴)	افزایش ارزش افزوده در حوزه صنعت نفت، گاز، پتروشیمی و برق ^(۱۵)	صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور ^(۱۶)	اصلاح نظام درآمدی دولت (مالیات) ^(۱۷)	کاهش وابستگی بودجه به نفت ^(۱۸)	مبارزه با مفاسد اقتصادی ^(۱۹)	تقویت فرهنگ جهادی ^(۲۰)	تبیین و گفتمان سازی ابعاد مختلف اقتصاد مقاومتی ^(۲۱)	بسیج امکانات دولت ^(۲۲)	روزآمدسازی شیوه‌های نظارت بر بازار ارز ^(۲۳)	افزایش پوشش استاندارد ^(۲۴)
مجموع	ضربه‌پذیری درآمدی مقاومتی	گسترش مقاومتی میادین مشترک و ذخایر راهبردی	افزایش مقاومتی ارزش افزوده	الگوی هزینه‌کرد عمومی مقاومتی	الگوی نظام مالیاتی مقاومتی	الگوی بودجه مقاومتی	الگوی مبارزه با مفاسد مقاومتی	الگوی فرهنگ مقاومتی	الگوی گفتمان اقتصادی مقاومتی	الگوی بسیج مقاومتی امکانات	الگوی نظارت مقاومتی	الگوی استاندارد مقاومتی

^۴ تاب‌آور بودن

^۵ مقصود از علامت ×، ضرب رویکردها در مؤلفه‌ها است.^۶ جدول حاضر در واقع ضرب و مقابله هفت رویکرد موجود در مقدمه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با مؤلفه‌های مستخرجه از بند بند سیاستهای مذکور است.

^۶ جدول حاضر در واقع ضرب و مقابله هفت رویکرد موجود در مقدمه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با مؤلفه‌های مستخرجه از بند بند سیاست مذکور است.

پس از بررسی مؤلفه‌ها و رویکردهای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و مشخص شدن نوع نگاه به سیاست‌های کلی در این مقاله، لازم است رویکردهای اقتصاد مقاومتی مورد واکاوی قرار گیرند. زیرا رویکردهای هفت‌گانه سیاست‌های کلی مفاهیمی کلی هستند و برای مشخص شدن مقصود از این رویکردها نیاز است با روش‌های علمی مورد بررسی قرار گیرند. در این مقاله با توجه به روش معناشناسی و بررسی تعاریف رویکردها هم در بستر تاریخی و هم در ریشه شکل‌گیری و اشاره به معنای آن‌ها در علوم تخصصی، رویکردهای هفت‌گانه سیاست‌های کلی موردی بررسی قرار گرفته‌اند که در ادامه به آن‌ها اشاره خواهد شد.

الف) منعطف

واژه (منعطف) در لغت به معنای خم‌گیرنده، خمیده، خم‌گرفته و دولاشده و برگردانده می‌باشد (دهخدا، ۱۳۴۱، مدخل میم).

حال برای آشنایی بیشتر با معنای اصطلاحی انعطاف‌پذیری، به سراغ ادبیات این مفهوم در مفاهیم اقتصادی می‌رویم، لذا به ارائه چند تعریف از منابع مختلف می‌پردازیم. جمع‌بندی ادبیات حاکی از این است که تقریباً هیچ تعریف مشترک موردتوافقی از انعطاف‌پذیری که در همه‌ی رشته‌ها استفاده شود وجود ندارد. تعاریف انعطاف‌پذیری که به خاطر ارتقای توانایی اجتماع‌ها در ترمیم و بازیابی پس از وقوع فجایع مطرح شده‌اند، بسیار ارزشمند هستند (پرینگز، ۲۰۰۹، بریگوگلیو، ۲۰۰۴ و ترنی و برونو، ۲۰۰۹). انعطاف‌پذیری اقتصادی در ادبیات متعارف اقتصادی دارای چند مؤلفه است:

الف) ظرفیت جامعه برای بازگشت به شرایط اقتصادی پیش از بحران و ظرفیت جوامع برای کاهش در معرض خطر قرار گرفتن چه در واکنش به وقوع بحران که جامعه تجربه کرده است و چه در پیش‌بینی وقوع حوادثی که هنوز تجربه نکرده است (فورگوت، ۲۰۰۹).

ب) **مقاومت** که حساسیت‌پذیری اقتصاد در برابر بحران‌های اقتصادی مانند رکود را نشان می‌دهد،

ج) **بهبود** که به معنای سرعت عمل در "بهبود بخشی" پس از مواجهه‌شدن با بحران‌هاست و

د) **بازسازی** و یا تجدید دوباره مسیر رشد اقتصادی پس از بحران‌هاست (مارتین، ۲۰۱۲).

نمودار ۲: مؤلفه‌های اصلی انعطاف‌پذیری اقتصادی در ادبیات متعارف

^۵Perrings

^۶Briguglio, Lino.

^۹Tierney, K. and Bruneau, M.

ب) مولدیت

مولد در لغت به معنای تولیدکننده، زاینده، به وجود آورنده و زایا می‌باشد (عمید، ۱۳۸۹، مدخل میم). در زبان انگلیسی نیز لغت (productive) به معنای زایا بودن، و به معنای صفتی است که تولید منفعت و سود را می‌رساند. واژه productive در زبان فارسی به «بهره‌ور» نیز ترجمه شده است. در قرن هجدهم میلادی برای نخستین بار واژه مولدیت مطرح شد و پس از آن، سازمان‌ها و جنبش‌های مستقل در زمینه‌ی آن به مطالعه و پژوهش پرداختند. سپس در اروپا، آژانس بهره‌وری اروپا (EPA) و در آسیا سازمان بهره‌وری آسیایی (APO) تشکیل شد. ایران نیز یکی از اعضای شانزده‌گانه آن است. در ایران، سازمان بهره‌وری ملی در سال ۱۳۷۰ برای بالا بردن سطح زندگی و پی‌ریزی جامعه‌ای مرفه تأسیس و نام‌گذاری شد. رسالت اصلی این سازمان، بالا بردن بهره‌وری در همه جنبه‌ها و سطوح فعالیت‌ها در کشور است (بافکار، ۱۳۸۴، ص ۱۲).

منظور از بهره‌وری، کارایی یک انتخاب جمعی در کنار کارآمدی (اثربخشی) آن است. کارایی در لغت، به معنای بی‌فایده نبودن یک انتخاب یا بهترین استفاده از منابع در دسترس است. به عبارت بهتر، کارایی به انجام کارها به بهترین روش یا تدبیر و تمشیت هر نوع انتخابی با کمترین هزینه و بیشترین منفعت است (لاکوود، ۲۰۰۸، صص ۲۹۲-۲۹۵). در مقابل، کارآمدی (اثربخشی) هر انتخاب جمعی، به معنای انجام بهترین انتخاب‌ها است. کارایی را می‌توان درست انجام دادن کار و اثربخشی را کار درست انجام دادن قلمداد کرد. دو مفهوم بهره‌وری نیروی کار و بهره‌وری سرمایه در حقیقت استفاده بهینه از عوامل نیروی کار و سرمایه را نشان می‌دهند. همچنین بهره‌وری کل عوامل (TFP)^۱ استفاده بهینه از ترکیب عوامل مذکور را نشان می‌دهد (ولی زاده زنور، ۱۳۸۴، ص ۹).

ج) پیشرو بودن

پیشرو در لغت به معنای پیشتاز، پیش‌قدم و مقدم آمده است (خداپرستی، ۱۳۷۶، مدخل پ). در زبان انگلیسی نیز پیشرو بودن به همین معناست.^۲ مفهوم پیشرو بودن در اقتصاد را می‌توان در دهه ۱۹۳۰ و در خلال بحث‌های اقتصاددانان کانادایی جستجو نمود. کلیدواژه Pioneer Economy در اقتصاد در مطالعات اقتصاددانان کانادایی به چشم می‌خورد. البته این مفهوم ممکن است در سایر علوم مانند سیاست و... دارای پیشینه‌ای عمیق‌تر و با بسط مفاهیم بیشتر باشد. باین‌حال دابلیو.آ. مکینتوش^۳ اقتصاددان کانادایی در این باره می‌گوید: اقتصاد پیشرو یا نابالغ چیست؟ این مفهوم، مفهومی نیست که به لحاظ تاریخی بحثی جدید به حساب آید، بدون پیشینه نبوده و همچنین غیر توسعه‌یافته نیست. اقتصاد پیشرو در واقع توسط فراوانی نسبی منابع شناسایی می‌شود (دابلیو.آ. مکینتوش، ۱۹۳۶، ص ۴۵۷). در واقع مکینتوش فراوانی نسبی عوامل یعنی کار و سرمایه و فرصت‌ها و محدودیت‌های مقابل آن‌ها را عامل پیشرو بودن یا نبودن یک اقتصاد معرفی می‌نماید. شاخص مرکب پیشروی اقتصادی^۴ مؤلفه‌های زیر را برای یک اقتصاد پیشرو معرفی می‌کند:

- ۱- تعداد ساعت کار هفتگی کارگران
- ۲- تعداد متوسط برنامه‌های اولیه برای بیمه بیکاری
- ۳- مقدار سفارش‌های جدید ساخت و تولید برای کالاهای مصرفی و مواد
- ۴- سرعت تحویل کالای جدید به فروشندگان از تولیدکنندگان
- ۵- مقدار سفارش‌های جدید برای کالاهای سرمایه‌ای

^۱ رجوع شود به دیکشنری merriam Webster ذیل واژه productive

^۲ Total Factor Productivity

^۳ رجوع شود به دیکشنری merriam Webster ذیل واژه pioneer

W.A. Mackintosh 1936

^۴ Composite Index of Leading Indicators

۶- مقدار مجوز ساختمان جدید برای ساختمان‌های مسکونی

۷- رضایت و انتظارات مصرف‌کنندگان (سایت اینوستوپدیا)

د) برون‌گرا بودن

مفهوم برون‌گرایی^۵ ابتدا در علوم روانشناسی مطرح گردیده است و در آن انسان‌ها بر اساس نوع و ماهیت رفتار در روابط و تعاملات خارجی، به درون‌گرا و برون‌گرا تقسیم می‌شوند (فوردهام، بی تا). مفهوم برون‌گرایی در اقتصاد به روند همگرایی کشورها به بازارهای جهانی به لحاظ حجم تجارت جهانی در کالا و خدمات، سرمایه‌گذاری در سبد سرمایه‌ای بین‌المللی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برمی‌گردد.

فعالیت‌های برون‌گرا^۶ به فعالیت‌های کسب‌وکار و تجارت افراد و سازمان‌ها که از مرزهای ملی خارج می‌شود و به کشورهای دیگر وارد می‌شود برمی‌گردد (Chletsos, 2008). برون‌گرایی، بهره‌برداری از مزیت‌های رقابتی و مزیت نسبی کشورها و گسترش کسب‌وکار به بازارهای جدید بین‌المللی و خارج از مرزهاست. مفهوم برون‌گرایی با مفاهیم رقابت‌پذیری، تسهیل کارآفرینی و خلق فرصت‌های جدید درآمیخته است. رقابت‌پذیری به توانایی یک بنگاه در جان سالم به در بردن، گسترش و رقابت با دیگر بنگاه‌ها برای به دست آوردن سود بیشتر گفته می‌شود (Ioannidis 2007). درجه برون‌گرایی جامع اقتصادی^۷ یک شاخص جامع است که عمدتاً برای اندازه‌گیری صادرات محور بودن^۸ یک کشور یا منطقه در توسعه اقتصادی خارجی، تجارت کالا و خدمات و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و... به کار می‌رود (وانگشینگ، ۲۰۱۰).

ه) درون‌زا بودن

کوتاه و مختصرترین تعریف از درون‌زایی را پل رومر (۱۹۸۴) ارائه کرده است: کلمه "درون‌زا" اساساً یک اصطلاح گیاه‌شناسی است و در واقع اندوژن^۹ گیاهی است که از طریق رشد بی‌قاعده بافت‌های معمول و آوندی جدید در درون بافت‌های موجود افزایش پیدا می‌کند و بدین ترتیب درون‌زایی^{۱۰} رشد و یا تولید از درون است و این استعاره مناسبی برای رشد اقتصادی و فناورانه است. در ادبیات متعارف دانش علم اقتصاد، تئوری رشد درون‌زا مفهومی ساده برای رشد اقتصادی است؛ که از درون سیستم یا به عبارت بهتر از درون یک کشور، تحقق پیدا می‌کند (الفتی، بابایی، ۱۳۸۱، ص ۱۷۲-۱۷۳). سه رهیافت مختلف در طراحی الگوهای رشد درون‌زا وجود دارد که تأکید اصلی هر یک از آن‌ها بر یکی از سه عامل زیر است: آثار بیرونی ناشی از انباشت سرمایه فیزیکی؛ انباشت سرمایه انسانی (یعنی، نیروی کار ماهر) و رشد مستمر موجود در "طرح‌های" تولیدی جدید که به نوبه خود خلق طرح‌های جدید تولیدی را تسهیل می‌کند. به نظر می‌رسد رهیافت سوم، موجه‌ترین وسیله‌ای است که می‌تواند باعث رشد طولی‌المدت شود (ابریشمی و منظور، ۱۳۷۸، ص ۲۷). مفهوم نظریه رشد درون‌زا این است که سیاست‌هایی که به سوی باز بودن بیشتر اقتصاد، رقابت، تغییر و نوآوری می‌باشد موجب تسریع روند رشد می‌گردد (بارو، ۲۰۰۴). در واقع آنچه در علم اقتصاد تحت عنوان الگوهای رشد درون‌زا مطرح است، بخشی از مفهوم درون‌زایی را می‌رساند. در واقع درون‌زایی منطبق بر الگوی اقتصاد مقاومتی مولفه‌هایی اعم از مولفه‌های مطرح شده در الگوهای مذکور را داشته است. برخی از اهم مؤلفه‌های درون‌زایی اقتصادی با الهام از اندیشه‌های مقام معظم رهبری عبارتند از: خوداتکایی در تامین نیازهای داخلی، توسعه و تنوع فعالیت‌های اقتصادی و احتراز از واردات بی‌رویه (پیغامی، ۱۳۹۲).

^۵Extroversion

^۶extroverted activities

^۷Economic comprehensive extroverted degree

^۸export-oriented economy

^۹ Endogen

9

^{۱۰} Endogenous

0

و) فرصت‌ساز بودن

واژه فرصت‌ساز واژه‌ای است مرکب از دو جزء "فرصت" و "ساز" است. واژه "فرصت" در لغت به معنای وقت مناسب برای کاری، زمان، وقت و در معنای مصدر لازم، به دست آوردن وقت مناسب جهت انجام کاری است (عمید، ۱۳۸۹، مدخل ف). "ساز" در لغت به معنای سازنده چیزی و فاعل مستعمل است، همچنین به معنای ایجادکننده، فراهم‌کننده، ویراه‌کننده و سروسامان دهنده است (دهخدا، ۱۳۴۱، مدخل سین). در نتیجه فرصت‌سازی به معنای ایجاد و فراهم کردن وقت مناسب جهت انجام کاری است.

اقتصاددانان معتقدند که فرصت‌های اقتصادی یکی از حقوق بنیادین زندگی، آزادی و رضایت‌مندی محسوب می‌شود. خلق یک فرصت در جامعه نمایان‌گر فرصت اقتصادی‌ای است که راهکارهای خلق یک فرصت را بررسی می‌کند، خصوصاً این راهکارها برای سطوح ضعیف اقتصادی جامعه معنادار است. در مطالعاتی که ناظر به بررسی فرصت‌ها در جوامع است، موضوعات زیر مورد تدقیق قرار می‌گیرد:

- ۱- تحرک! که در دو محور بررسی می‌گردد: الف) تحرک درآمد در طول زندگی و بین نسل‌ها، ب) سطوح پایین تحرک در دنباله‌ی توزیع
- ۲- فقر! که در دو محور بررسی می‌گردد: الف) کاهش فقر در کهن‌سالان، ب) موفقیت حداقلی در کاهش فقر برای سایر گروه‌ها
- ۳- نابرابری! که در دو محور بررسی می‌گردد: الف) سطوح در حال رشد نابرابری درآمدی بخصوص در سطوح خیلی بالا، ب) قشر متوسطی دارای درآمد حداقلی (ساوهیل و هسکینز، ۲۰۰۹، ص ۱۰)

ز) جهادی بودن

جهاد از ریشه جهد و از باب فعال به‌عنوان یکی از مصادر باب مفاعله است. در کتب لغت تعاریف نسبتاً نزدیکی از کلمه جهد آمده است. صاحب کتاب المفردات فی غریب القرآن در معنای جهد آورده است: «الْجَهْدُ وَ الْجُهُدُ: الطَّاقَةُ وَ الْمَشَقَّةُ، وَ قِيلَ: الْجَهْدُ بِالْفَتْحِ: الْمَشَقَّةُ، وَ الْجُهُدُ: الْوُسْعُ. وَ قِيلَ: الْجَهْدُ لِلْإِنْسَانِ.» (المفردات فی غریب القرآن، ص ۲۰۸). فرهنگ ابجدی عربی- فارسی نیز این کلمه را به «قدرت و توانایی» ترجمه کرده است. (فرهنگ ابجدی عربی- فارسی ص ۷۸۶). جهاد از منظر لغوی به معنای تلاش و کوشش توأم با مبارزه با همه توان برای رسیدن به هدفی مشخص است. از نظر اصطلاحی در فقه اسلامی هر نوع تلاش و مبارزه با همه توان در راه خدا را جهاد گویند. جهاد از نظر هدف به جهاد نظامی، جهاد فرهنگی، جهاد اقتصادی و ... قابل دسته‌بندی است. بنابراین می‌توان گفت رویکرد جهادی، یعنی کار و تلاش با همه توان در هر عرصه‌ای از جمله عرصه اقتصادی و مبارزه با موانع در این عرصه برای پیشبرد جامعه اسلامی و توانمند کردن آن از نظر اقتصادی (سمیعی نسب، ۱۳۹۳، ص ۱۵). مؤلفه‌های رویکرد جهادی از منظر گزاره‌های دینی عبارت‌اند از: ۱- توجه به معنویت (اخلاص) ۲- طراحی نقشه راهبردی (بصیرت) ۳- پایداری و استقامت در کار ۴- مردمی محوری ۵- دیده‌بانی و رصد دقیق منابع و موانع حرکت کشور و دشمن خارجی (سمیعی نسب، ۱۳۹۲، ص ۱۵۰)

۲-۳- توسعه پایدار محله‌ای

mobility

poverty

inequality

تأکید بر برنامه‌ریزی‌های کلان که از سوی کارشناسان با رویکرد عمرانی و اقتصادی صورت می‌گرفت، موجب غفلت از مسائل اجتماعی و فرهنگی در برنامه‌ریزی‌ها شد. شکست این برنامه‌ریزی‌ها و پیامدهای آن باعث رواج مفهوم توسعه پایدار محله‌ای گردید. جنبش توسعه محله‌ای با شعار «کوچک زیباست» برنامه‌ریزی را از خردترین واحد آغاز می‌کند. این جنبش در چارچوب توسعه پایدار شهری، محله‌ها را سلول‌های شهری دانسته، آن‌ها را واحد برنامه‌ریزی قرار داده و در جهت اهداف اجتماعی، از ظرفیت‌های موجود در محله بهره می‌برد. رویکرد محله‌محور به جای نگرش کلان‌نگر و مقیاس‌های ذهنی، با رجوع به واقعیات عینی و در مقیاس خرد محلی به سیاست‌گذاری از پایین به بالا می‌پردازد. این رویکرد در پی شناخت توانایی‌ها و ویژگی‌های محله‌های شهری است و با توانمندسازی ساکنان محلات به حل مشکلات آنان می‌پردازد. این دیدگاه به سرعت مورد پذیرش همگان قرار گرفت؛ به‌طوری‌که یونسکو در هزاره سوم اهداف توسعه را حول محور افزایش ظرفیت اجتماعات کوچک قرار داد. در حال حاضر، تأکید بر اجتماعات کوچک (محله‌ها) برای اجرای برنامه‌های توسعه‌ای هر کشور در صدر برنامه‌ریزی‌ها قرار دارد. توسعه محله‌ای فرآیندی است که در آن تغییر در محله به‌واسطه مداخله ساکنان از طریق مشارکت در تصمیم‌گیری صورت می‌گیرد. به عبارت دیگر، برنامه‌ریزی با مردم، نه برای آن‌ها، عنصر کلیدی توسعه محله‌ای است (احترامی، ۱۳۸۸: ۱۲۴).

ارنست شوماخر در کتاب کوچک زیباست (اقتصاد با ابعاد انسانی) بر توسعه منطقه ای و در ابعاد و مقیاسهای کوچک تأکید دارد. از نظر وی ما نیازمند روش‌ها و تجهیزاتی هستیم که - به قدر کافی ارزان باشند تا بواقع برای همگان قابل حصول باشند؛ - برای کاربرد در مقیاس کوچک مناسب باشند؛ و - با نیاز آدمی به آفرینندگی سازگار باشند. این سه ویژگی زاینده آرامش روح و رابطه انسان با طبیعت خواهد بود که پایداری تضمین می‌کند. او معتقد است «کارهای با وسعت کوچک هرچقدر هم که شماره شان زیاد باشد، همواره احتمال زیانشان برای محیط طبیعی از کارهای با وسعت بزرگ کمتر است، تنها بدین علت که نیروی فردی آنها در مقایسه با نیروهای بازسازنده طبیعت ناچیز است. بزرگترین خطر همواره از کاربرد بی رحمانه دانش ناقص در مقیاس عظیم ناشی می‌شود که از آن گونه می‌توان کاربرد وسیع انرژی هسته ای، کاربرد شیمی جدید در کشاورزی، کاربرد تکنولوژی حمل و نقل، و بسیاری موارد دیگر را ذکر کرد. موضوع بدیهی تر این است که افراد متشکل در واحدهای کوچک از قطعه زمین یا دیگر منابع طبیعی‌شان به نحو بهتری نگهداری می‌کنند، تا تشکیلات عظیم بی هویت یا دولتهای مبتلا به جنون خود بزرگ پنداری که می‌پندارند جهان ملک آنهاست». از نظر وی امروز، ما از یک پرستش تقریباً جهانی یعنی غولگرایی رنج می‌بریم. بنابراین ضروری است که بر برتریهای کوچک بودن - هر جا که مصداق داشته باشد - تأکید ورزیم (شوماخر، ۱۳۹۸، ص ۱۸-۲۵).

از نظر شوماخر مسئله اندازه امروز در امور سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و تقریباً در هر امر دیگر حائز اهمیت فوق العاده است از نظر وی با قرار دادن شماره بزرگی از مردم در یک اجتماع عظیم آنها را به گروههای کوچکتر تقسیم کنید که صمیمی تر، همبسته تر و اداره پذیرتر باشد قدرت به خود متکی بودن را از آنها سلب نخواهید کرد. از نظر وی یک مسئله بسیار مهم در نیمه دوم قرن بیستم توزیع جغرافیایی جمعیت، یعنی مسئله «توسعه و عمران منطقه ای» است. (شوماخر، ۱۳۹۸، ص ۵۰-۵۸).

از نظر کشوری یکی از ابعاد مهم برای بهبود فضای حاکم بر نهاد خانواده، حرکت به سمت تقویت ماهیت محلات شهری است. از نظر وی محله، محل زندگی خانوار است و اگر جذاب نباشد، ناامن باشد، هویت نداشته باشد و به یک خوابگاه صرف تبدیل شود نهاد خانواده تضعیف می‌گردد. از نظر وی اگر در محله‌ای نیازهای چهارگانه انسان‌ها تأمین نگردد مجبور می‌شوند از محله خارج شوند و لذا ما در آغاز امر باید محله را به محل تأمین نیازهای خانواده تبدیل کنیم. از دیگر پیشنهادات وی ایجاد محله‌های وقفی حداقل به استعداد هزار خانوار است/ هزینه‌های این محله‌های وقفی مبتنی بر وقف است و هویت آنها نیز مبتنی بر ماهیت محله‌ای است. از نظر وی با تشکیل محله‌های وقفی ما به صورت عملی نشان داده‌ایم اخلاق و ایثار می‌تواند مشکلات اقتصادی جامعه را حل کند (کشوری، ۱۳۹۵).

در این قسمت پس از ارائه تعاریف لغوی و محتوایی از محله، پیشینه تاریخی اجتماع محلی را مورد کنکاش قرار داده است. در نهایت توسعه محله‌ای بر اساس اهداف توسعه پایدار معرفی شده و در نهایت مؤلفه‌ها و معیارهای ساخت یک محله پایدار معرفی شده است.

الف. معنای لغوی و محتوایی محله

در فرهنگ معین، اجتماع محلی در مفهوم محله به کار رفته است: «محله یک واحد اجتماعی و محل سکونت اقشاری از جامعه است که بویژه از نظر اجتماعی دارای وجوه مشترک است. محل بمعنای جای حلول، فرود آمدن گاه، جا و مکان است» (معین، ۱۳۶۲، ۳۹۲۰). در زبان انگلیسی چهار معادل برای واژه محله وجود دارد که عبارت است از: واحد همسایگی^{۲۴}، بخش^{۲۵}، کوآرت^{۲۶} و جامعه محلی^{۲۷}. در عین حال که هر کدام از آنها در منابع و متون مختلف به جای واژه محله استفاده شده‌اند، اما تفاوت‌هایی نیز بین آنها وجود دارد که از آن جمله تفاوت در اندازه، جمعیت، عملکرد و ... می‌باشد. (مضطرزاده و حجتی، ۱۳۹۴، ص ۹۴-۱۰۱). آنچه به عنوان ویژگی‌های مشترک در تعاریف متفاوت ارائه شده از چهار واژه معادل محله حاصل می‌گردد، شامل موارد زیر است:

۱. محله شهری، منطقه‌ای قابل شناسایی و دارای مرزهای مشخص و نیز مرکزیتی مشخص است.
 ۲. محله شهری در درون خود فعالیت‌های روزمره زندگی اعم از سکونت، کار و تفریح را به جریان می‌اندازد.
 ۳. محله شهری در درون خود دارای تأسیسات و مراکز ارائه‌دهنده خدمات جهت برطرف کردن نیازهای روزمره ساکنین خود می‌باشد.
 ۴. محله شهری محلی برای برقراری تعاملات اجتماعی و ارتباطات چهره‌به‌چهره بین ساکنین آن است.
- در مجموع می‌توان گفت که محله، قلمروی اجتماعی و جزئی از سازمان فضایی شهر است که حاصل تماس‌های شخصی میان افراد است. این قلمرو که ساکنین آن را قلمروی خودی محسوب می‌کنند، امکان تعاملات اجتماعی و نظارت اجتماعی و آسایش روانی را در میان ساکنین آن محل فراهم می‌آورد. بنابراین، در تعریف محله باید بر دو معیار نزدیکی و مجاورت مکانی و ارتباط اجتماعی بین ساکنین تأکید کرد.

از منظری دیگر می‌توان تعریف لغوی واژه محله را بر اساس تقسیم‌بندی‌های رایج اقتصادی ارائه و چهار واژه محلی^{۲۸}، ملی^{۲۹}، جهانی^{۳۰} و بین‌المللی^{۳۱} را از یکدیگر تفکیک نمود. بر این اساس محله منطقه جغرافیایی کوچکتر از استان و تقسیم‌بندی ملی را شامل می‌شود و بعضاً منطقه جغرافیایی بزرگتر از شهرداری‌ها را شامل می‌شود.

در بررسی‌های صورت گرفته توسط صاحب‌نظران مختلف، نگاه‌های متفاوتی نسبت به تعریف محتوایی محله وجود دارد، اما در هر فضایی که بتوان آنرا محله نامید، دو چیز باید وجود داشته باشد (مضطرزاده، حجتی، ۱۳۹۴، ص ۱۰۲-۱۰۳):

۱. فضا و مکان‌هایی که بخشی از آن مسکونی بوده و ساکنین محله در آن‌ها اقامت دارند و نیز فضاهای خدماتی نظیر فضاهای آموزشی، فرهنگی، تجاری و ... دارند.
۲. فضای اجتماعی که در درون خود روابط، مرزها و شبکه‌های اجتماعی را جای می‌دهد و باعث برقراری تعاملات اجتماعی، مشارکت‌های مدنی، برخوردهای چهره به چهره و ... خواهد شد.

² Neighborhood	4
² Distinct	5
² Quarter	6
² Community	7
² Local	8
² National	9
³ Universal	0
³ International	1

ب. تعریف توسعه پایدار محله‌ای

پایداری جریانی چندبعدی است که ضمن بهبود وضعیت اقتصادی و ایجاد رفاه همگانی توأم با عدالت اجتماعی از آثار مخرب زیست‌محیطی و ناهنجاری‌های اجتماعی به دور است و در حالی که نیازهای نسل حاضر را برآورده می‌سازد، مراقبت از ظرفیت و امکانات برآورده‌سازی نیازهای نسل آینده را نیز، با توجه به حفظ و بهبود محیط‌زیست، در نظر دارد (حبیب، ۱۳۸۰: ۲۱۱). توسعه پایدار محله‌ای را می‌توان به‌عنوان تغییری در شیوه‌های مدیریت محلی، که به پایداری زیست‌محیطی در سطح جهان و در عین حال محیط زیست طبیعی و مصنوعی محلی نیز کمک می‌کند، تبیین نمود. توسعه پایدار افزایش کنترل محلی را بر تصمیم‌گیری‌ها مورد توجه قرار می‌دهد و تشویق می‌کند. چنین استراتژی توسعه‌ای نیازمند تفویض اختیار در تصمیم‌گیری تا سطح محلی است (هودستی، ۱۳۸۴: ۲۱). به‌طور کلی، محله پایدار با در نظر گرفتن توان زیست‌محیطی به نیازهای اقتصادی اجتماعی ساکنانش پاسخ می‌گوید.

ج. اهداف توسعه پایدار محله‌ای

بر اساس دیدگاه توسعه پایدار، توسعه اجتماع محلی بر دو هدف اساسی استوار است: ۱. بهبود ساختار فضایی و هویت‌بخشی مکانی و ۲. بهبود سرمایه اجتماعی در محلات. بارتون اهداف اصلی ایجاد یک محله پایدار را به شرح زیر بیان کرده است. وی این اهداف را در سه بُعد اجتماعی-محیطی و فضایی-کالبدی تقسیم‌بندی کرده است که در جدول ۳ به طور مشروح خواهد آمد.

جدول ۳: توصیف اهداف توسعه پایدار محله محور

اهداف	
اهداف اجتماعی	بهبود و ارتقاء سطح فعالیت اجتماعات
	ارتقاء تساوی و عدالت اجتماعی
	بهبود امنیت
	— ایجاد پلیس محله از میان ساکنین به ویژه جوانان محله
	— جلوگیری از ایجاد فضاهای بدون نظارت اجتماعی در دورن محله
اهداف محیطی	افزایش مشارکت محلی
	ارتقاء سطح سلامت
	ارتقاء کیفیت مکان‌های زیستی
	بهبود وضع محیط زیست و حفظ منابع طبیعی
اهداف مکانی (کالبدی-فضایی محله‌ها)	— ارتقاء کیفیت فضای کالبدی محله
	— رعایت مقیاس انسانی در طراحی محله
	— قابلیت انعطاف پذیری بافت محله در مواجهه با تغییرات فیزیکی و رشد تدریجی محله
	— ایجاد مجموعه‌ای فعال با عملکرد متنوع آموزشی، تفریحی، مذهبی، فرهنگی، در مقیاس محلی که سبب سرزندگی فضاها در همه ساعات می‌شود.
	— برآورد ساختن نیازهای روزانه و هفتگی ساکنین
	— امکان دسترسی به خیابان‌های اصلی از طریق خیابان‌ها و کوچه‌های فرعی

منبع: (معمار، ۱۳۹۵)

د. مؤلفه‌ها و معیارهای توسعه پایدار محله‌ای

محلات پایدار را می‌توان بصورت زیر تعریف نمود: "محلاتی که در آن‌ها مردم حال و آینده دارای زندگی با کیفیت بالایی بوده، فرصت‌های برابر و گزینه‌های متنوعی برای استفاده از منابع طبیعی دوستدار محیط زیست داشته، ضایعات کمتری تولید کرده، به اکوسیستم‌ها در مقیاس محلی احترام گذاشته و با بهبود وضع محیط بوسیله مشارکت پایدار ضامن تقویت و پیشرفت محیط خود خواهند شد." با بررسی دیدگاه صاحب‌نظران مشخص می‌شود که محلات پایدار دارای مؤلفه‌هایی می‌باشند که از طریق آن می‌توان معیارهایی را برای اینگونه محلات مشخص نمود. این مؤلفه‌ها به هشت دسته کلی زیر تقسیم می‌شوند. معیار ابزار سنجشی است که می‌توان شرایط گوناگون را با آن سنجید و هر چه جنبه‌های مثبت شرایط به معیار نزدیک باشند، به اهداف اصلی خود نزدیک تر شده است. این معیارها باید مشخص، شفاف و موجز باشند تا تصویری مفید از آنچه مورد انتظار است و مقصد غایی محله پایدار می‌باشد را ارائه نمایند. در جمع بندی ادبیات نظری حوزه توسعه پایدار به روش مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، می‌توان به مؤلفه‌ها و معیارهای زیر دست پیدا کرد. در این مقاله در بخش اول برای بررسی مؤلفه‌های توسعه پایدار از روش مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی و در بخش دوم از روش طوفان مغزی و مصاحبه نخبگانی با گروه کانونی جهت اعتبار بخشی به داده‌های به دست آمده استفاده شده است. بنابراین می‌تواند معیارهایی را که مرتبط با هر کدام از مؤلفه‌های مذکور می‌باشند را تحت عنوان معیارهای ساختار محلات پایدار مطرح نمود که در ذیل به تفصیل در مورد آن‌ها توضیحاتی آورده می‌شود:

شکل ۱: مؤلفه‌های مرتبط با توسعه پایدار

با توجه به معیارهای مذکور می‌توان معیارهای ساخت محلات شهری پایدار را در قالب جدول شماره ۴ جمع‌بندی نمود:

جدول ۴: معیارهای ساخت محلات شهری پایدار

مؤلفه	معیار
کالبدی	— معماری متنوع
	— ساختمان‌های چندعملکردی دارای سیستم‌های بهره‌وری انرژی
	— تراکم بالاتر ساختمانی
	— اختلاط کاربری‌ها
	— مکان‌یابی صحیح کاربری‌ها
	— ظرفیت قابل تحمل محله
	— پویایی و سازگاری
	— فضاهای عمومی مناسب
اجتماعی-فرهنگی	— هویت محله‌ای مشخص و متمایز
	— محیط خوانا و دارای حس مکان

	- عدالت اجتماعی - تقویت و همبستگی اجتماعی - احترام و تعهد بین ساکنان - سرزندگی - محیط‌های جذاب و با کیفیت بالای زندگی - سطوح پایین جرم و رفتارهای غیراجتماعی - دسترسی به مسکن برای تمامی گروه‌های اجتماعی
حمل و نقل و ارتباطات	- شبکه ارتباطات منسجم و طراحی به هم پیوسته - سیستم‌های حمل و نقل با تولید کربن پایین - اولویت حرکتی با عابرین پیاده و دوچرخه سواری - قابلیت دسترسی آسان و قابلیت نگهداری آسان شبکه ها و راه ها - نظارت بصری در راههای محلی - زیرساخت‌های سبکتر، سبزتر، ارزانتر و هوشمندتر
خدماتی	• دسترسی آسان و برابر ساکنین به خدمات محلی • خودکفا بودن محله • خدمات رسانی پاسخ ده
اقتصادی	- استفاده حداکثری از ظرفیت‌ها در سطح محله - ایجاد فرصت‌های شغلی متفاوت با سلسله خدمات محلی مناسب - رفاه و سودآوری اقتصادی - تعهدات درازمدت و ثابت اقتصادی - ایجاد دفاتر و کارگاه‌های محلی، فعالیت‌های خانگی و مراکز ارتباطی
سیاسی-اداری	- مدیریت صحیح و کارآمد - مدیریت اشتراکی - مدیریتی پاسخگو و مسئول
زیست محیطی	- بهره‌وری انرژی و استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر - طراحی حساس به منابع آب، کیفیت هوا و بازیافت خاک - استفاده از آب‌های سطحی و فاضلاب محلی و احیای سفره‌های آب زیرزمینی - استفاده از منابع و مصالح محلی و بازیافتی - استفاده از زمین‌های بایر و بلا استفاده - تنوع زیستی و حفاظت از زندگی و کریدورهای ارتباطی موجودات زنده
انسانی	- بالابردن سطح سرمایه های انسانی: ○ تسهیلات عمومی ○ علم و دانش ○ مهارت ○ سلامتی افراد

(مضطرزاده، حجتی، ۱۳۹۴)

در مقاله حاضر، جهت گردآوری و تحلیل داده از روش‌های ریشه‌شناختی و معناشناختی استفاده شده است. در مرحله استخراج مؤلفه‌های ناظر به هر یک از رویکردهای سیاست‌های کلی اقتصاد، از روش‌های ریشه‌شناختی^{۳۲} و معناشناسی^{۳۳} استفاده شده است. در نهایت برای تدوین و استخراج الگوی توسعه پایدار محله‌ای مبتنی بر الگوی مقاومتی و بررسی حصول روایی و پایایی آن، از مصاحبه نخبگانی با گروه کانونی به عنوان یکی از روش‌های ارجاع فرآیندی پژوهش، جهت بررسی معناداری مدل ماتریسی مذکور استفاده شده است، که در ادامه مختصراً به معرفی این دو روش و چگونگی پیاده‌سازی آن در این مقاله پرداخته می‌شود: ریشه‌شناختی علم مطالعه‌ی تاریخی واژه‌ها و بررسی تحول شکل واژه‌ها می‌باشد (ابوالقاسمی، ۱۳۸۹، ص ۱۱). معناشناسی نیز یکی از حوزه زبان‌شناختی است که به بررسی معنا می‌پردازد، همچنین مؤلفه‌های مفهومی واژگان - که شرایط لازم و کافی برای تشکیل مفهوم واژه‌ها می‌باشد - استخراج می‌شود و وجوه اشتراک و افتراق مفاهیم را می‌نمایاند (صفوی، ۱۳۸۲، ص ۲۰). با بهره‌گیری از این دو روش ابتدا ریشه تاریخی واژگان رویکردها و سپس معنای لغوی واصطلاحی آن - با استفاده از ادبیات رایج اقتصادی، نصوص دینی و اندیشه مقام معظم رهبری - بررسی شده و سپس بر اساس آن، مؤلفه‌های معنایی ناظر به هر رویکرد استخراج گردیده است. در انتها برای بررسی مدل نهایی ماتریسی، از روش طوفان مغزی نخبگانی با گروه کانونی استفاده شده است. در این راستا به طور کلی و از جهتی می‌توان اعتباربخشی پژوهشی کیفی را ناظر بر دو رویکرد دانست: الف) اعتباربخشی ناظر بر نتایج پژوهش، ب) اعتباربخشی ناظر بر فرآیند و افراد پژوهش. در توضیح بند الف به صورت اجمالی می‌توان گفت پس از آن‌که پژوهشی به اتمام رسید، پژوهشگر جهت بررسی اعتبار نتایج حاصل از پژوهش و بهره‌گیری از روش‌های متعدد اعتباربخشی پژوهش کیفی چون طوفان مغزی نخبگان، تهیه پرسشنامه و... اقدام به اعتباربخشی نتایج بدست آمده می‌نماید. اما رویکرد ب اعتبار پژوهش را از طریق فرآیند پژوهش بررسی می‌نماید؛ بدین معنا که در مسیر پژوهش، پژوهشگر از چه منابع، روش‌ها و افرادی جهت انجام پژوهش استفاده کرده است. این رویکرد با مبنا قرار دادن میزان اعتبار منابع تخصصی که در فرآیند پژوهش بکارگیری شده است، اعتبار پژوهش را تایید می‌نماید. در این رویکرد نیز استفاده از روش‌های طوفان مغزی نخبگانی و تهیه پرسشنامه یا انجام مصاحبه تخصصی در فرآیند پژوهش معنادار است. (یاوری، ۱۳۹۳، دانایی‌فرد، الوانی، آذر، ۱۳۹۲). بر مبنای توضیحات فوق، پژوهش حاضر با رویکرد ب؛ یعنی اعتباربخشی ناظر بر فرآیند و افراد پژوهش، فرآیند اعتباربخشی کل پژوهش و مدل نهایی ماتریسی را با برگزاری جلسات طوفان مغزی نخبگانی و انجام مصاحبه تخصصی با روش پژوهش گروه کانونی برگزار نمود. روش گروه‌های کانونی، یکی از روش‌های اکتشاف کیفی کلیدی در علوم اجتماعی به شمار می‌روند. پژوهش گروه کانونی شیوه‌ای برای جمع‌آوری داده‌های کیفی است که افراد را در یک بحث گروهی پیرامون موضوعی خاص یا مجموع موضوعات وارد می‌کند (ویلیکینسون، ۲۰۰۴، صفحه ۱۷۷). یکی از دلایل رویگردانی محققان از پرسشنامه‌ها و توجه روزافزون به استفاده از گروه‌های کانونی، اعتقادی قوی مبنی بر این است که پرسشنامه‌ها واکنش افراد را محدود می‌کند، در صورتی که در گروه‌های کانونی افراد اجازه می‌یابند که به شیوه و بیان مخصوص خود دیدگاه‌هایشان را مطرح کنند. عوامل اثرگذار در تصمیم‌گیری در خصوص تعداد بهینه اعضای گروه کانونی عبارت است از: تجربه و تخصص افراد مورد نظر و نیز توجه به اصل اشباع و اینکه ادامه برگزاری گروه کانونی دیگر نتواند اطلاعات و بینش جدیدی به دست آورد (کروگر، ۱۹۹۸). کروگر (۱۹۹۴) استفاده از گروه‌های خیلی کوچک را که با عنوان گروه‌های کانونی - کوچک^{۳۴} می‌نامید، مطرح کرد. این گروه‌ها که شامل سه یا چهار شرکت‌کننده هستند، در صورتی تشکیل می‌شوند که اعضاء درباره موضوع مورد بحث، دانش یا تجربه تخصصی داشته باشند و یا در صورتی که موضوع پیچیده باشد و افراد فرصت کافی برای ارائه نظرات و عقاید خود ندارند (حسنی، ۱۳۹۴، ص ۶۰-۶۱). با توجه به روش فوق‌الذکر شش تن از نخبگان و صاحب‌نظران حوزه اقتصاد مقاومتی انتخاب و با روش طوفان فکری به مدت حدودی ۱۰ ساعت فرآیند اعتبارسنجی پژوهش صورت گرفت، بگونه‌ای که می‌توان گفت در حوزه مورد نظر اجماع و اشباع نظر نخبگانی صورت گرفته است.

3 Etymology 2
 3 semantics 3
 3 wilkinson 4
 3 Mini-focus groups 5

۵- یافته‌های تحقیق

در این قسمت برای نشان دادن مؤلفه‌های الگوی توانمندسازی مقاومتی نیروی کار، نتایج حاصل از بخش ۲-۱-۱ و ۲-۱-۲ از ادبیات موضوع تحقیق بکار گرفته شده است، بدین معنا که مؤلفه‌های ناظر به رویکردها در ضرب و تقابل با مؤلفه‌های توسعه پایدار محله‌ای قرار گرفته است. نتیجه جدول ذیل در واقع ماحصل مطالعه حاضر در قالب یک مطالعه تطبیقی بر مؤلفه‌های توسعه پایدار محله‌ای است. در توضیح چگونگی حصول این یافته‌ها باید گفت: مسأله اصلی این مقاله تبیین مؤلفه‌های توسعه پایدار محله‌ای مبتنی بر سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی بود. در این راستا ابتدا در بخش ۲-۱-۱، با بررسی رویکردهای هفت‌گانه سیاست‌ها- که به مثابه روح کلی حاکم بر آن‌ها می‌باشند- ماتریسی از نگاه به مؤلفه‌ها با نگاه اقتصاد مقاومتی، حاصل گردید. در ادامه برای مشخص شدن نحوه نگاه به مؤلفه‌ها با رویکردهای هفت‌گانه، با روش معناشناختی و ریشه‌شناختی، و نیز با بهره‌گیری از علوم رایج بشری، اندیشه مقام معظم رهبری و ادبیات دینی، تعاریف و مفاهیم ناظر به هر یک از رویکردها ارائه گردید. در ادامه "الگوی توسعه پایدار محله‌ای" به عنوان مطالعه موردی انتخاب شده و در بخش ۲-۱-۲ مؤلفه‌ها و معیارهای تشکیل دهنده آن بنا بر مدلی مختار ارائه گردید. در نهایت با مقایسه تطبیقی نتایج این دو بخش، مؤلفه‌های توسعه پایدار محله‌ای بصورت زیر ارائه گردید:

جدول شماره ۴ که یافته اصلی تحقیق حاضر است، بدین‌گونه سامان یافته است که محور عمودی آن رویکردهای هفت‌گانه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و همچنین مؤلفه‌های تشکیل دهنده آن‌هاست که در بخش ۲-۱-۱ استخراج شده است. همچنین محور افقی آن شامل مؤلفه‌های الگوی مختار از مؤلفه‌های توسعه پایدار محله‌ای است که در بخش ۲-۱-۲ ارائه گردید. حاصل این دو محور- یعنی ضرب معنادار مؤلفه‌های رویکردهای اقتصاد مقاومتی و مؤلفه‌های توسعه پایدار محله‌ای- مؤلفه‌های الگوی توسعه پایدار محله‌ای را ارائه می‌دهد.

در جدول ذیل مؤلفه‌هایی از توسعه پایدار محله‌ای که با رویکردها و مؤلفه‌های ناظر بر آن‌ها قرابت معناداری دارند مشخص شده است. ماتریس ذیل و تقابل و معناداری رویکردها و مؤلفه‌های آن، همانگونه که در روش‌شناسی تحقیق اشاره شد، برآیند جلسات طوفان مغزی نخبگانی با روش گروه کانونی است.

به‌عنوان مثال مؤلفه اقتصادی که یکی از مؤلفه‌های توسعه پایدار محله‌ای است، در قرابت با مؤلفه‌های مقاومت، بهبود، کارایی، اثربخشی، فراوانی نسبی، مقابله با موانع و خلق مزیت، گسترش تعاملات اقتصادی بین‌المللی، بهره‌گیری از مزیت رقابتی، گسترش بخش تحقیق و توسعه، خوداتکایی در تأمین نیازهای اساسی، توسعه و تنوع نیازهای اقتصادی، احتراز از واردات بی‌رویه و افزایش بهره‌وری نیروی کار و ساعات کاری است. همچنین مؤلفه کالبدی که یکی از مؤلفه‌های توسعه پایدار محله‌ای است، باید دارای ویژگی‌هایی همچون مقاومت، بهبود، بازسازی، کارایی، بازگشت، فراوانی نسبی، انباشت سرمایه فیزیکی و خوداتکایی در تأمین نیازهای اساسی باشد تا بتواند متصف به کالبد مبتنی بر الگوی مقاومتی گردد. همچنین مؤلفه انسانی باید دارای ویژگی‌هایی همچون مقاومت، انباشت سرمایه انسانی، بهبود و ارتقاء شرایط آموزش و تحصیل، تقویت بنیاد خانواده، توجه به معنویت (اخلاص)، طراحی نقشه راهبردی (بصیرت)، پایدار و استقامت در کار و دیده‌بانی و رصد دقیق منابع و موانع حرکت کشور و دشمن خارجی باشد. بنابراین روش پر کردن ماتریس مذکور بر اساس معناداری ضرب مؤلفه‌های توسعه پایدار محله‌ای در مؤلفه‌های رویکردهای اقتصاد مقاومتی صورت می‌گیرد و مؤلفه‌های الگوی توسعه پایدار محله‌ای استخراج می‌گردد.

جدول ۴: مدل ماتریسی توسعه پایدار محله‌ای مبتنی بر الگوی مقاومتی

مؤلفه‌های توسعه پایدار محله‌ای								
رویکردها و مؤلفه‌های ناظر بر آنها								
منعطف	مقاومت	×	×	×	×	×	×	×
	بهبود	×	×	×	×	×	×	×
	بازسازی	×	×	×	×	×	×	×
	بازگشت	×	×	×	×	×	×	×
مولد	کارایی	×	×	×	×	×	×	×
	اثربخشی	×	×	×	×	×	×	×
پیش‌ر و	فراوانی نسبی	×	×	×	×	×	×	×
	مقابله با موانع و خلق مزیت		×	×	×	×	×	×
برون‌گرا	گسترش تعاملات اقتصادی بین‌المللی	×	×	×	×	×	×	×
	بهره‌گیری از مزیت رقابتی		×	×	×	×	×	×
درون‌زا	انباشت سرمایه فیزیکی	×	×	×	×	×	×	×
	انباشت سرمایه انسانی		×	×	×	×	×	×
	گسترش بخش تحقیق و توسعه (R&D)		×	×	×	×	×	×
	خودانکایی در تامین نیازهای اساسی	×	×	×	×	×	×	×
	توسعه و تنوع فعالیت های اقتصادی		×	×	×	×	×	×
	احتراز از واردات بی رویه		×	×	×	×	×	×
فرصت‌ساز	بهبود و ارتقاء شرایط آموزش و تحصیل		×	×	×	×	×	×
	افزایش بهره‌وری نیروی کار و ساعات کاری		×	×	×	×	×	×
	تقویت بنیان خانواده	×	×	×	×	×	×	×
جهادی	توجه به معنویت(اخلاص)	×	×	×	×	×	×	×
	طراحی نقشه راهبردی(بصیرت)	×	×	×	×	×	×	×
	پایداری و استقامت در کار		×	×	×	×	×	×
	مردمی محوری		×	×	×	×	×	×
	دیدهبانی و رصد دقیق منابع و موانع حرکت کشور و دشمن خارجی	×	×	×	×	×	×	×
	مؤلفه‌های الگوی توسعه پایدار محله ای مبتنی بر الگوی مقاومتی	محیط زیست مقاومتی	سیاست مقاومتی	خدمات مقاومتی	اقتصاد مقاومتی	انسانی مقاومتی	ارتباطات مقاومتی	فرهنگ و اجتماع مقاومتی

۵- نتیجه گیری و پیشنهادها

با توجه به ضرورت گفتمان سازی اقتصاد مقاومتی در فضای علمی و دانشگاهی کشور که در بند ۲۱ سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی به چشم می خورد، این مقاله درصدد ارائه الگویی جهت نظریه پردازی در حوزه اقتصاد مقاومتی در چارچوب ادبیات علمی و دانشگاهی است و در این راه مسأله اصلی مقاله تبیین مؤلفه های الگوی توسعه پایدار محله ای مبتنی بر سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی است.

این مقاله، با رویکردی متفاوت رویکردها و بندهای سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی را مورد بررسی قرار داده است که به نوعی نوآوری اصلی این مقاله محسوب می شود، بر این اساس الگویی نوآورانه نیز در عرصه مؤلفه های توسعه پایدار محله ای، ارائه می گردد که در واقع می تواند مبنایی برای تعمیم، تکمیل و یا حتی اصلاح الگوها و مدل های توسعه پایدار محله ای مبتنی بر الگو و مؤلفه های مقاومتی و مقاوم سازی اقتصادی باشد. همانطور که در قسمت پیشینه مقاله اشاره گردید، پس از ابلاغ سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی پژوهش های مختلفی جهت معرفی مؤلفه های مقاوم سازی اقتصادی صورت گرفته است که از منظر موضوعی با موضوع پژوهش حاضر یکسان است، همچنین در حوزه روش شناسی نیز از روش های پژوهش کیفی در جهت تبیین این سیاست ها بهره گیری شده است، اما نقطه اصلی افتراق این مقاله با مقالات مذکور از این جهت است که در این مقاله رویکردهای اقتصاد مقاومتی به عنوان روح کلی حاکم بر سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی دیده شده است و با تبیین معناشناختی و ریشه شناختی این رویکردها، مدل مفهومی حاصل از ضرب مؤلفه ها و رویکردهای سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی حاصل شده است. در ادامه الگوی توسعه پایدار محله ای به عنوان یکی از موضوعات محوری سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی پرداخته شده است و مؤلفه های توسعه پایدار محله ای بررسی و استخراج گردید که این مؤلفه ها شامل کالبدی، خدماتی، انسانی، حمل و نقل و ارتباطات، محیط زیست، اقتصادی، خدماتی، اجتماعی-فرهنگی و سیاسی-اداری است. در نهایت با ضرب معنادار مؤلفه های ناظر به رویکردهای اقتصاد مقاومتی در مؤلفه های توسعه پایدار محله ای، مؤلفه های توسعه پایدار محله ای مقاومتی استخراج شده است. یکی دیگر از نقاط تمایزات این مقاله با نتایج مطالعات پیشین در حوزه مؤلفه های توسعه پایدار محله ای است که وجود مؤلفه های رویکردهای اقتصاد مقاومتی، نتایج متمایزی را برای یافته های الگوی توسعه پایدار محله ای مقاومتی ارائه نموده است.

حال با توجه به یافته های مذکور می توان پیشنهادهای راهبردی و کاربردی زیر را در دو حوزه نظری و عملی ارائه داد:

پیشنهاد راهبردی و نظری جهت ادامه این پژوهش بدین صورت است که هر یک از مؤلفه های محوری بندهای سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی با این رویکرد بررسی شود و مؤلفه های مفهومی مقاومتی بودن هر یک از بندها با توجه به رویکردهای آن ها که روح حاکم بر سیاست های کلی است، مشخص گردد. همچنین برنامه ای راهبردی جهت ارتقاء هر یک از سطوح خدماتی، ارتباطی، انسانی، حمل و نقل، کالبدی و... با توجه به رویکردهای اقتصاد مقاومتی می توان ارائه داد. به عنوان مثال مؤلفه روح مقاومت به عنوان روح حاکم بر مؤلفه های انسانی و کالبدی باید در توسعه پایدار محله ای مدنظر قرار گیرد، بدین صورت که دانش و مهارتی در توسعه انسانی مدنظر است که بتواند در مقابل تکان های داخلی و خارجی اقتصاد کشور را مقاوم سازد. همچنین انگیزه ای در مؤلفه انسانی مدنظر است که در آن به تعبیر مقام معظم رهبری، حاصل تکیه بر روحیه ی مقاومت در برابر دشمن خارجی و اعتماد بر وعده نصرت الهی باشد. این رویه می تواند با تبیین مؤلفه های دیگر توسعه پایدار محله ای با توجه به رویکردهای سیاست های کلی گسترش پیدا کند.

در نهایت با توجه به پیشنهادهای راهبردی و نظری مذکور، می توان پیشنهاداتی در حوزه ی کاربردی و عملی ارائه داد. به عنوان مثال برای ارتقاء توسعه پایدار محله ای، در سطح انسانی می توان با فرهنگ سازی از طریق فعالیت های رسانه ای، اطلاع رسانی، برگزاری کلاس های دانشی و مهارتی و در نهایت ایجاد آیین نامه های تشویقی و تنبیهی با توجه به مؤلفه های اقتصاد مقاومتی، روحیه مقاومت، انگیزه و انعطاف را در افراد محله نهادینه نمود. از طرفی می توان با تعمیم و تکمیل الگوی مذکور، ابزارها و نرم افزارهایی کمی جهت ارزیابی سازمانی طراحی و میزان مقاومتی بودن الگوی توسعه پایدار محله ای را سنجش نمود.

۶- منابع

۱-۶. منابع فارسی

کتاب‌ها

- ابوالقاسمی م. (۱۳۸۹)، ریشه‌شناسی (اتیمولوژی)، تهران: ققنوس.
- بافکار، حسین، (۱۳۸۴)، بهره‌وری در پرتو اسلام، قم، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما.
- بستانی، فواد افرم، (۱۳۷۶)، فرهنگ ابجدی الفبایی عربی-فارسی: مترجم: مهیار، رضا، ترجمه کامل المنجد الابدی، تهران، انتشارات اسلامی.
- پیغامی، عادل، سمیعی نسب، مصطفی، سلیمانی، (۱۳۹۴)، جستارهایی در اقتصاد مقاومتی: مقاوم سازی اقتصادی در ادبیات متعارف، جلد اول، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
- پیغامی، عادل، سمیعی نسب، مصطفی، سلیمانی، یاسر، حسین‌زاده یزدی، سعید، (۱۳۹۴)، جستارهایی در اقتصاد مقاومتی: تحریم‌های اقتصادی ایران، مبانی، ابعاد و راهکارها، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
- خداپرستی، فرج الله، (۱۳۷۶)، فرهنگ جامع واژگان مترادف و متضاد زبان فارسی، تهران، انتشارات دانشنامه فارس.
- دری نوگورانی، حسین، صالح اصفهانی، اصغر، (۱۳۹۲)، اقتصاد مقاومتی در جمهوری اسلامی ایران؛ تحلیل مبنایی و برخی اصول راهنمای کاربردی، تهران، انتشارات راه فردا.
- دهخدا، علی اکبر، (۱۳۴۲) لغت نامه دهخدا، تهران، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، (۱۴۱۲هـ)، المفردات فی غریب القرآن، تحقیق: صفوان عدنان داودی، دمشق و بیروت، دارالعلم الدار الشامیه.
- صفوی، کوروش، (۱۳۸۲)، معناشناسی کاربردی، تهران، همشهری.
- عمید، حسن، (۱۳۸۹)، فرهنگ فارسی عمید، تهران، انتشارات اشجع.
- یآوری، وحید، (۱۳۹۳)، دوره آموزشی روش‌های پژوهش کیفی، قم، پژوهشکده باقرالعلوم (ع).
- معمار، ثریا (۱۳۹۴): توسعه پایدار محله‌ای، تهران: جامعه شناسان.
- تولایی، نوین (۱۳۸۰) فضاهای شهری و روابط اجتماعی - فرهنگی، سازمان فرهنگی و هنری شهرداری تهران، دفتر مطالعات و پژوهش‌های راهبردی.
- حبیب، فرح (۱۳۸۰) تعامل اجتماعی، فضاهای فرهنگی، پایداری، سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری تهران.
- شوماخر، ارنست (۱۳۹۸)، کوچک زیباست (اقتصاد کوچک با ابعاد انسانی)، مترجم: علی رامین، تهران: انتشارات آگاه.
- حسنی، مریم (۱۳۹۴)، معرفی روش گروه کانونی و کاربرد آن در تحقیقات، تهران: انتشارات و اطلاع رسانی مرکز پژوهش و سنجش افکار.

مقاله‌ها

- ابریشمی، حمید و منظور، داود؛ (۱۳۷۸)، تحلیل مقایسه‌ای الگوی رشد نئوکلاسیک و درون‌زا، تهران، فصلنامه تحقیقات اقتصادی دانشگاه تهران، شماره ۲.
- تراب زاده جهرمی، محمدصادق؛ سجادی، سید علیرضا؛ سمیعی نسب، مصطفی؛ (۱۳۹۲)، بررسی ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه حضرت آیت الله خامنه‌ای، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، شماره ۳۲.

- سلیمانی، یاسر، صابر، حامد، قاسمی، امید، (۱۳۹۳)، چارچوب مفهومی مقاومت در قرآن کریم و دلالت های آن برای اقتصاد مقاومتی، مجموعه مقالات همایش اقتصاد مقاومتی از منظر دین، نشر کتابدار.
- سمیعی نسب، مصطفی، سلامی زهرا، (۱۳۹۳)، رویکرد جهادی در منظومه گزاره های دینی، مجموعه مقالات همایش اقتصاد مقاومتی از منظر دین، نشر کتابدار.
- سمیعی نسب، مصطفی، سلیمانی، یاسر، حسین زاده یزدی، سعید، (۱۳۹۲)، بررسی اقتصاد مقاومتی با استناد به منابع اسلامی (اصول، اهداف، راهبردها و سیاست ها)، گزارش کمیسیون مطالعات اسلامی دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- سیف، اله مراد، (۱۳۹۱)، الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران (مبنتی بر دیدگاه مقام معظم رهبری)، فصلنامه آفاق امنیت، شماره ۱۶.
- سیف، اله مراد، (۱۳۹۲)، مقدمه ای بر نقشه راه پیاده سازی سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، شماره ۶۱.
- سیفلو، سجاد، (۱۳۹۳)، مفهوم شناسی اقتصاد مقاومتی، دوفصلنامه معرفت اقتصاد اسلامی، شماره دوم.
- عبدالهی، بیژن و حیدری، سریه (۱۳۸۸)، عوامل مرتبط با توانمندسازی اعضاء هیأت علمی دانشگاه: مطالعه موردی دانشگاه تربیت معلم تهران، فصلنامه ی انجمن آموزش عالی ایران، شماره ۱.
- علیرضائی، محمدرضا، (۱۳۸۶)، مقاله با عنوان: محاسبه رشد بهره وری کل عوامل به کمک مدل های ناپارامتری تحلیل پوششی داده ها؛ با یک مطالعه موردی در صنعت برق، مجله تحقیقات اقتصادی، دوره ۴۲، شماره ۱.
- الفتی، سمن و بابایی، الن؛ (۱۳۸۱)، بررسی مدل رشد درونزا در اقتصاد ایران، پژوهش های اقتصادی، شماره ۵.
- ولی زاده زنور، پروین، (۱۳۸۴)، گزارش با عنوان: بررسی بهره وری در اقتصاد ایران، مجموعه پژوهش های اقتصادی بانک مرکزی ج.ا.ا، شماره ۲۴.
- مضطرزاده، حامد؛ حجتی، ۱۳۹۴، معیارهای ساختار محلات شهری پایدار. آذرخش، تهران.
- شکوهی، محمدحسین؛ حسینی، سیدمصطفی؛ سنجش شاخصهای توسعه پایدار محله ای در شهر مشهد، شهرپایدار، بهار ۱۳۹۴، سال دوم، شماره ۱
- معمار، ثریا، (۱۳۹۰)، تحلیل جامعه شناختی نیازهای اجتماعی و کالبدی محلات شهر از دیدگاه توسعه پایدار محله ای (مطالعه محلات شهر اصفهان)، مسائل اجتماعی ایران، شماره ۹
- اذانی، مهری؛ مختاری ملک آبادی، رضا، ۱۳۹۲، بررسی شاخص های توسعه پایدار محله ای منطقه ۱۳ اصفهان، برنامه-ریزی فضایی، شماره ۹.

۳-۶. منابع اینترنتی

- <http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=۲۵۳۷>) متن سیاست های ابلاغی اقتصاد مقاومتی)
- پیغامی، عادل، ۱۳۹۲، یادداشت با عنوان درونزایی اقتصادی، سایت khamenie.ir .
- کشوری؛ علی (۱۳۹۵)، تشریح پیشنهادات هشت گانه برنامه ششم توسعه، سایت رجانیز (<http://www.rajanews.com>) ، شناسه خبر 255728

۴-۶. منابع لاتین

Books

- Barro, R. J.; Sala-i-Martin, Xavier (2004). **Economic Growth, 2nd ed**, McGraw-Hill.
- Boyatzis, R. E. (1998). **Transforming qualitative information: thematic analysis and code development**, Sage.
- Briguglio, L. (2004). **Economic Vulnerability and Resilience: Concepts and Measurements**. In Briguglio, L. and Kisanga, E.J. (eds), Vulnerability and Resilience of Small States, Commonwealth Secretariat and the University of Malta.
- Chletsos, M., (2008). Competitiveness – Entrepreneurship – Extroversion of Greek economy, Athens : Ministry of national education and religious affairs.
- Definitions of Community Resilience: an Analysis, (2013), **Community & Regional Resilience Institute**.
- Forgette, Richard and Mark Van Boening (2009). **Measuring and Modeling Community Resilience: SERP and DyME**. Final SERRI, Department of Political Science, University of Mississippi.
- Haskins, Ron & Sawhill, Isabel, (2009). **Creating Opportunity Society**. Brookings Institute Press.
- Kruger, R.A.(1994). **Focus Groups: A practical Guide for Applied Research**, second ed,Thousand Okas:Sage.
- Kruger, R.A.(1998).**Moderating Focus Groups**. Thousand Okas:Sage.
- Wilkinson,s.(2004).Focus group research. In D.Silverman(ed.).**Qualitative research: Theory, method, and practice**(pp.177-199).Thousand okas,CA: Sage.

Articles

- Articles Braun, V. & Clarke, V. (2006).Using thematic analysis in psychology. **Qualitative Research in Psychology, Vol. 3, No. 2, Pp. 77-101**.
- Ioannidis, A., (2007). The demands of the economy and the new role of the State. **Liberal Update, vol. 32 (87 - 92)**.
- Konger Jay A. & Rabindra N. Kanungo(1985). The Empowerment Process: Integrating Theory and Practice. **Academy of Management Review, vol.13, no.3, p.471**.
- Lockwood, B, (2008). Pareto Efficiency. The New Palgrave Dictionary of Economics, Steven N.Durlauf & Lawrence E. Blume (Editors), **Palgrave Macmillan Press, Vol. 6, PP. 292-295**.
- Martin R., (2012).Regional economic resilience, hysteresis and recessionary shocks. **Journal of Economic Geography, Vol.12, pp. 1-32**.
- Melhem yahya, (2004). The antecedents of customer contact employees. **empowerment Employee Relation, v. 26 N. 1, p. 72-93**.
- Paton, D., & Johnston, D. (2001). Disasters and communities: Vulnerability, resilience, and preparedness. **Disaster Prevention and Management, vol10, pp 270–277**.
- Perrings, C. A. (2006). Resilience and sustainable development. **Environment and Development Economics. vol 11, pp417–427**.
- Quinlan, A. (2003). Resilience and adaptive capacity: Key components of sustainable social-ecological systems. **IHDP vol2, pp4–5**.
- Romer, P. M. (1994). The Origins of Endogenous Growth. **The Journal of Economic Perspectives V8, N1, pp 3–22**.
- Rose, A., (2007). Economic resilience to natural and man-made disasters: Multidisciplinary origins and contextual dimensions. **Environmental Hazards, 7, 383-398**.
- Simontti,Jack L. Nick Nykodym, (2003). Empowerment in organizations. **McGill University,p66-67**.
- T. L. Robbins , M. D. Crino , L. D. Fredendall, (2002). An integrative model of the empowerment process. **Human Resource management , v12, N1, pp 419-443**.
- Tierney, K. and Bruneau, M. (2007). Conceptualizing and measuring resilience: a key to disaster loss reduction. **TR News May-June,14-17**.

- W.A. Mackintosh , (1936).Some Aspects of a Pioneer Economy. **The Canadian Journal of Economics and Political Science , Vol. 2, No. 4 .**
- WangQing(2010). The Statistics Research of Economic Comprehensive Extroverted Degree. **Zhejiang Technology and Business University, Master's thesis.**

Websites

- Carter Mcnamard, (2001). Strategic planning (in nonprofit or for profit organizations), <http://www.Strategic planning.com>
- Valentino Piana (2001), economics web institute, <https://ieonline.microsoft.com>.
- <http://www.investopedia.com/terms/c/cili.asp>
- www.wikipedia.org